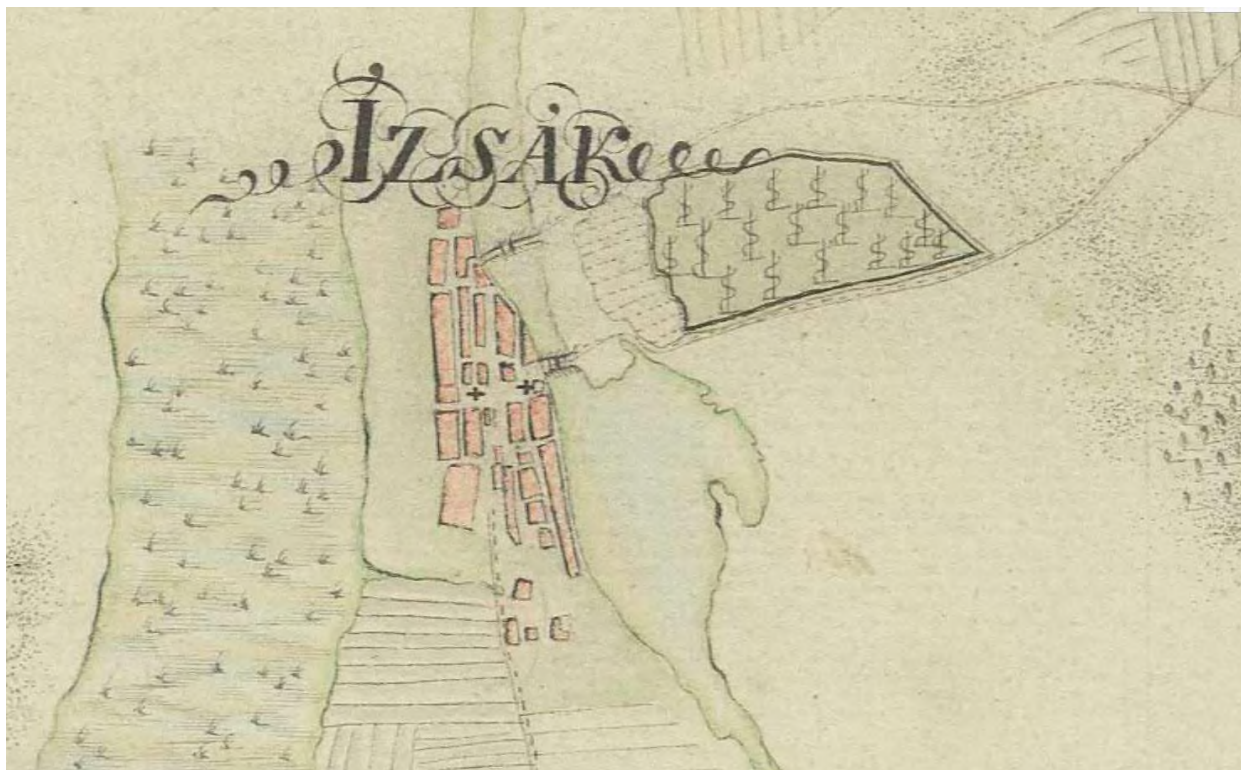

IZSÁK

TELEPÜLÉSRENDEZÉSI TERV

ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY RÉGÉSZETI MUNKARÉSZ

KUSTÁR ROZÁLIA

régészeti örökségvédelmi szakértő

2022. november

TARTALOM

I. Bevezető

II. Izsák közigazgatási területének régészeti kutatása

II. 1. Régészeti lelőhelyek Izsák területén

II.2. Régészeti érdekű területek Izsák közigazgatási határában

II. 3. Régészeti lelőhelyek Izsák területén - Történeti áttekintés

III. A településrendezési tervben előirányzott változtatások régészeti vonatkozásai és örökségvédelmi javaslattétel

IV. Izsák közigazgatási határában lévő régészeti lelőhelyek megóvása - összefoglalás

V. Irodalmi hivatkozások

VI. Nyilatkozat

MELLÉKLETEK

1. Nyilvántartott régészeti lelőhelyek Izsák bel- és külterületén
2. Régészeti lelőhelyek Izsák bel- és külterületén - térképdokumentáció
3. Archív térképek

I. BEVEZETŐ

A régészeti lelőhelyek és a műemlékek kulturális, történeti környezetünk részei, ezért a terület-, település- és tájfejlesztéssel valamint a terület- és településrendezéssel kapcsolatos beruházások tervezését a kulturális örökség védelmével összhangban kell végezni. A településfejlesztési koncepció, a településrendezési tervek és a helyi építési szabályzat elkészítésénél, ill. módosításánál a *kulturális örökség védelméről* szóló, többször módosított **2001. évi LXIV. törvény** (a továbbiakban: Kötv.) előírásait kell figyelembe venni, amelynek hatálya a műemlékekre és a régészeti emlékekre egyaránt kiterjed.

A 2001. évi LXIV. törvényhez kapcsolódóan 2018. május 10-én lépett hatályba a **Kormány 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelete a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról** (Magyar Közlöny• 2018. évi 52. szám). A rendelet hatálya az 1. § alapján kiterjed

a) a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvényben (a továbbiakban: Kötv.) meghatározott, a régészeti örökség, a műemléki érték és a kulturális javak védelmével kapcsolatos feladatok tekintetében hatáskörrel rendelkező hatóságokra és feladatkörrel rendelkező intézményekre, szervezetekre és szervekre, valamint azok eljárásaira,

b) a kulturális örökség védelmével kapcsolatos nyilvántartásra vonatkozó szabályokra,

c) a nyilvántartott régészeti lelőhely és a nyilvántartott műemléki érték védetté nyilvánításának szabályaira,

d) a régészeti örökség felderítésének és kutatásának követelményeire, a régészeti feltárás és a nagyberuházásokkal kapcsolatos régészeti feladatellátás szabályaira, a régészeti lelőhely és a lelet megtalálójának anyagi elismerésének szabályaira,

e) a műemléki érték felderítésével és a védett műemléki érték kutatásával, továbbá védelmével kapcsolatos követelményekre és szabályokra, valamint

f) a kulturális javak védelmével kapcsolatos szabályokra

A 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet 3. § rendelkezik arról, hogy a Kormány a kulturális örökség védelmével kapcsolatos hatósági feladatok ellátására örökségvédelmi feladatkörében

a) örökségvédelmi hatóságként az illetékes járási hivatalt

b) a járási hivatalok örökségvédelmi hatósági feladatellátásának törvényességi, szakszerűségi ellenőrzésére és az e rendeletben meghatározott hatósági feladatokra örökségvédelmi hatóságként, valamint a hatóságnak az általános közigazgatási rendtartásról

szóló 2016. évi CL. törvény szerinti felügyeleti szerveként országos illetékességgel Budapest Főváros Kormányhivatalát;

c) a Kötv. 71. § (1) bekezdésében foglalt nyilvántartásokat vezető hatóságként országos illetékességi területtel a minisztert (a továbbiakban: nyilvántartást vezető hatóság);

d) a Kötv.-ben és az e rendeletben meghatározott feladatok tekintetében a kulturális javak hatóságaként országos illetékességi területtel a minisztert (a továbbiakban: kulturális javak hatósága) jelöli ki /3. § (1)/;

2022. január 1-től a régészeti feladatellátásra jogszabály által kijelölt örökségvédelmi szerv a Magyar Nemzeti Múzeum. /3. § (3) /

*

A Kormány 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet 83. § értelmében az örökségvédelmi hatástanulmány régészeti szakterületi munkarésze elkészítése során az alábbiak az irányadók:

(1) Az örökségvédelmi hatástanulmányt

a) a Kötv. 85/A. §-ában meghatározott esetekben a településfejlesztési koncepció vagy a településrendezési eszköz megalapozó vizsgálata keretében, települési örökségvédelmi hatástanulmányként (a továbbiakban: települési örökségvédelmi hatástanulmány) a 14. melléklet szerinti tartalommal a (2) bekezdés a)–c) pontja alapján,

b) a 87. § (4) bekezdésében meghatározott esetekben az engedély iránti kérelmet benyújtónak döntéselőkészítő örökségvédelmi hatástanulmányként a 15. melléklet szerinti tartalommal a (2) bekezdés d) pontja alapján kell elkészíttetni.

(3) Az örökségvédelmi hatástanulmány régészeti szakterületi munkarésze a 14. és 15. mellékletben meghatározott tartalmi elemek közül a régészeti örökség tárgykörével foglalkozó tartalmi elemek összessége.

A 84. § értelmében (1) A települési örökségvédelmi hatástanulmány elkészítéséről a településfejlesztési koncepció vagy a településrendezési eszköz és a településképi rendelet készíttetője köteles gondoskodni.

(2) Az örökségvédelmi hatástanulmány elkészítésére jogosult

a) az örökségvédelmi hatástanulmány régészeti szakterületi munkarésze vonatkozásában a régészeti örökséggel és a műemléki értékkel kapcsolatos szakértői tevékenységről szóló kormányrendelet szerint régészeti területen szakértői tevékenység végzésére jogosult szakértő,

b) a helyi építési szabályzat kidolgozása során a gyűjtőterületén érintett régészeti gyűjtőkörrel rendelkező múzeum, amely az újonnan beépítésre szánt területnek kijelölt terület terepbejárását térítésmentesen, 60 feltárással alkalmas nap alatt végzi el.

*

Az elkészült hatástanulmányt az alapidokumentáció készíttetője köteles benyújtani az azt elrendelő hatósághoz **(Bács-Kiskun Megyei Kormányhivatal Építésügyi és Örökségvédelmi Főosztály Építésfelügyeleti és Örökségvédelmi Osztályát (6000 Kecskemét, Széchenyi krt. 12., Tel: 76/795-847; E-mail: meszaros.monika@bacs.gov.hu).**

A 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet 87. § (1) értelmében a szakhatóságként eljáró vagy örökségvédelmi szakkérdést vizsgáló hatóság a nyilvántartott régészeti lelőhelyet, a régészeti védőövezetet, a nyilvántartott műemléki értéket, a műemléket, a műemléki környezetet, a műemléki jelentőségű területet, a történeti tájat és világörökségi helyszínt vagy világörökségi területet érintő ügyben a 88. és 89. §-ban meghatározott szempontok alapján vizsgálja, hogy a tervezett tevékenység megfelel-e a Kötv.-ben és a rendeletben meghatározott követelményeknek. (2) A hatóság szakhatóságként vagy szakkérdés vizsgálata során a nyilvántartott régészeti lelőhelyet, a régészeti védőövezetet, a nyilvántartott műemléki értéket, a műemléket, a műemléki környezetet, a műemléki jelentőségű területet, a történeti tájat és világörökségi helyszínt vagy világörökségi területet érintő ügyben az ügyfélnek az eljárás megindítása előtt benyújtott kérelmére kiadott előzetes szakhatósági állásfoglalása a kibocsátásától számított hat hónapig használható fel.

*

Valamennyi, a régészeti feltárás esetén kívül előkerült régészeti emlék, ill. lelet esetében is törekedni kell a régészeti örökség elemeinek helyszíni megőrzésére. Ha bármilyen tevékenység során váratlan régészeti emlék, illetőleg lelet kerül elő, a felfedező (kivitelező, beruházó) köteles a tevékenységet azonnal abbahagyni, és értesíteni a Bács-Kiskun Megyei Kormányhivatal Építésügyi és Örökségvédelmi Főosztály Építésfelügyeleti és Örökségvédelmi Osztályát (6000 Kecskemét, Széchenyi krt. 12. Tel: 76/795-847 E-mail: meszaros.monika@bacs.gov.hu), és a területileg illetékes múzeumot (Jelen esetben: Kecskeméti Katona József Múzeum, Cím: Kecskemét, Bethlen krt. 1, 6000; E-mail: kecskem1@t-online.hu; Telefon: +36 (76) 481 350).

*

Jelen munkát a „szerzői jogról” szóló 1999. évi LXXVI. tv. alapján szerzői jogi védelem illeti meg. A közölt adatok szerződéstől eltérő célra való felhasználása, a régészeti lelőhelyekre vonatkozó adatok nyilvánosságra hozatala vagy továbbadása csak a szerző engedélyével, a 17/2002. (VI. 21.) NKÖM rendelet 7. §, valamint a 47/2001. (III. 27.) Korm. rend. szabályai szerint történhet.

II. IZSÁK KÖZIGAZGATÁSI TERÜLETÉNEK RÉGÉSZETI KUTATÁSA

Izsák Bács-Kiskun megye északnyugati részén, a Kiskunsági Homokhátságon fekszik, mely fő jellemzője a futóhomokkal borított kiskunsági hordalékkúp-síkság, melyen megtalálhatók a homokbuckák, a köztük található semlyékek, laposok rétjei, mocsarai.

Izsák azon ritka alföldi települések egyike, mely történetéhez viszonylag sok történeti forrással rendelkezünk (tihanyi alapítólevél, határjárások dokumentumai), azonban ezek terepi azonosítása az átalakult környezet miatt mára lehetetlenné vált, csupán feltételesen jelenthető ki, hogy a középkori településhatárok nagyvonalakban megegyezhettek az újkori városhatárral.

A város rendezési tervéhez készült korábbi örökségvédelmi hatástanulmányról nincs tudomásunk, így jelen Örökségvédelmi hatástanulmány régészeti munkarésze készítésekor összegezzük

- az ismert régészeti lelőhelyekre vonatkozó adatokat, kiegészítve a terepmunka és az adattári, történeti adatok elemzésének tapasztalataival
- a fejlesztési területeken tervezett változtatások terepbejárást követő örökségvédelmi hatáselemzését

A község rendezési tervének tervlapjain a hatástanulmánnyal összhangban kerültek jelölésre a régészeti lelőhelyek.

II. 1. RÉGÉSZETI LELŐHELYEK IZSÁK TERÜLETÉN

A Bács-Kiskun Megyei Kormányhivatal Építésügyi és Örökségvédelmi Főosztály Építésfelügyeleti és Örökségvédelmi Osztálya 2022. március 30-án adatszolgáltatás keretében ismételten továbbította a közhiteles nyilvántartásában Izsák község régészeti lelőhelyeire vonatkozó adatokat, mely szerint 12 darab azonosított régészeti lelőhely ismert Izsák határában.

Izsák város közigazgatási határának (11 376 ha) régészeti öröksége főként véletlen előkerült leletek által ismert, legfeljebb később megtörtént hitelesítésük, azonban kiterjedésük mai napig bizonytalan. (1-3. melléklet). Az ismert lelőhelyek mindegyike általános - szakmai - védelem alatt áll. A régészeti terepbejárással általában csak a településnyomok adathatók, a lelőhelyek kiterjedése közelítőleg térképre vihető, így helyrajzi számokkal jelölhető. Gyep- és erdőterületeken a vegetáció akadályozza a régészeti örökség azonosítását. Véletlen

temetkezések előkerülése után ugyanezen módszer nem alkalmas a temetők kiterjedésének meghatározására, ebben az esetben egyéb roncsolásmentes kutatás alkalmazása szükséges (légifotó, geofizikai felmérés, stb.).

Jelen tanulmányban kutatómunka nyomán a korábbi nyilvántartáshoz képest néhány módosítást eszközölünk:

A középkori településmag (91959 az. lh) részét képezi a 81563 azonosító szám alatt jelzett katolikus templom, mely vélhetően a középkori templom romjainak/falainak felhasználásával épült. Körülötte lévő sírok középkori eredetűek. Tekintettel a középkori településtörténetre – lakótér és templom, templom körüli temető, egy lelőhelyként jelöltük a két jelenséget – Izsák 8. lelőhely. A beépítettség/elfedés miatt a lehatárolás bizonytalan.

A térinformatikai áttekintés után nyilvánvalóvá vált, hogy egy, szakirodalomban Izsákhhoz sorolt lelőhely nem a település közigazgatási határában fekszik, Fülöpháza határába esik (központi azonosító: 28027, Szőlőtelep – korábban mint Izsák – Balázspuszta néven ismertté vált honfoglalás kori temetkezés).

Egy lelőhely nem szerepelt a közhiteles adatszolgáltatásban: Ez a lelőhely két település közös határán fekszik (Fülöpszállás és Izsák), jelentős, már a középkorban is használt utak találkozásánál, és 89491 az. sz. alatt Fülöpszállás – Hármaspuszta néven vált ismertté.

A fent említett módosítások után Izsák határában összességében 12 régészeti lelőhely ismert.

Izsák bel- és külterületén ismert régészeti lelőhelyek részletes leírását az 1. számú melléklet tartalmazza.

II.2. RÉGÉSZETI ÉRDEKŰ TERÜLETEK IZSÁK KÖZIGAZGATÁSI HATÁRÁBAN

Jogszabályi környezet: A Kötv 7.§ 14. pontja szerint régészeti érdekű területnek, azaz jelenleg nem tényleges, de lehetséges lelőhelynek minősül *minden olyan terület, ahonnan régészeti emlék és leletek előkerülése várható*. Különös tekintettel az egykori vízfolyások, erek és folyók melletti hátságokra, valamint olyan területekre, melyek korábbi időszakokban megtelepedésre - stratégiai helyzetüknél fogva is - alkalmasak voltak. A régészeti örökség védelme érdekében ezért minden esetben különös gonddal kell eljárni az építési és művelési ág változási engedélyek kiadásakor, mivel *bármilyen, a föld felszíne alá mélyedő kivitelezési*

munkával a régészeti örökség elemei pusztulhatnak el.

Régészeti jelenségek előkerülésével Izsák határában a terepi adottságok alapján leginkább a mára Közép-Európa legnagyobb édesvízi mocsaraként ismertté vált, a 2900 hektáros kiterjedésű Kolon-tó keleti partján számolunk (2. melléklet). A homok időszakos áthalmazódása miatt lehetnek olyan egykori megtelepedésre utaló nyomok, melyek eltemetődtek, magasabb szél általi hordalék került rájuk (a tó keleti oldalán pl. ilyen lehet a Bikatorokként emlegetett határrész). Vályi András 18. század végi leírása szerint ".... *határja 3 nyomásbéli, melly rész szerént homokos, rész szerént pedig székes agyagos, sok folyó homok halmok foglallyák el határjaikat, kétszeres búzát, és rozsot zabot terem, szénája közepszerűen van, szőleje elég, erdeje nints, hanem szép nádas, és halas tava, melly Kolontónak neveztetik, spanyol, és más juh, sőt egyéb marha tenyésztetés is nagy gazdasága: gabonáját az előtt Szent Mártonyba hordották a' Dunán, 's az ott meg állapodott kereskedőknek hajóikra; piatzok helyben, és Ketskeméten is.*" (Vályi András: Magyar országnak leírása, 1796–1799)

Nem elhanyagolható a kiterjedt vízfelület közelében egykor létező halászó – pákászó lehetőség, ami alapján nyilván számos korban alakulhattak ki a tóparton időszakos szárnyékok, a tó közelében elterülő legelők szintén alkalmasak voltak nagyobb állatállomány tartására, ami alapján számos helyen létesülhetett szárnyék, néhány házból álló „tanyacsoport”, azonban a ma ismert régészeti módszerek ezek azonosítását nem teszik lehetővé. Mindezek alapján meggyőződésünk, hogy Izsák régészeti múltja sokkal gazdagabb, mint amennyiről jelenleg ismerettel bírunk.

A tihanyi alapítólevélben szereplő *Kolon* területe Győrffy György azonosítása szerint a mai Izsák határát takarja, még a határvonal is jórészt egyezik a mai határokkal. „*Van egy hely a lovak legeltetésére, amely kezdődik U[gr]in bálványánál, innen egy völgyig, ezután előhomokig, innen három tóig, majd egy rókalyukig és innen három hegyig, innen Iohtucou-ig, utána Báb homokjáig, innen pedig Alap helyéig, utána Kövesdig, innen a Kolonnak hívott víz közepén át fekete homokig, onnan fövényes homokig, utána köves homokig, majd Gunasara-ig, innen egészen Szakadátig és onnan Sernyehalmáig, utána egy árokig, amely egészen a bálványig halad*”. Sajnos ma már a bálvány és a forrásban említett halmok, további tereppontok nem azonosíthatók, mindenesetre hűen visszaadja a leírás az óramutató járásával egyezően a homokos területek változatosságát a kötött fekete homoktól a köves – réti mészköves – orgoványi semlyékekig, mely kőanyag egyben a templomépítések egyik fő építőanyaga is volt.

Az egykori utak nyomvonala a középkortól szintén régészeti érdekű területnek minősül, kiemelt példa erre a Hármaspusztai lelőhely, mivel itt több kereskedelmi út is találkozott: a mai Szabadszállás/Szombatszallás környékén ágazhat el az a nagy út, melyet Izsák/Kolon nyugati határán említenek, s mely Halas felé irányulhatott. Izsákról Bócsa felé is ágazott el út: Az Izsákról induló, Orgoványszállás, Bugacház és Móricgát útba ejtő, gyaníthatóan Árpád-kori eredetű út továbbhaladt Csengele irányába (Rosta 2014). Már az első forrás is megemlíti a Kolon tapon történő átjárást, ami alapján mesterséges gátak, töltések azonosítása is várható a település területén (ezek térképi ábrázolása a település belterületére keletről érkező utak esetében követhető, lásd 3. melléklet).

Legfontosabb kereskedelmi utak Izsák közelében Rosta Szabolcs doktori disszertációja (2014) alapján:

A „Via Kunuth”

Ez a Kiskunság központi részét ÉNy–DK irányban átszelő, az I. katonai felmérésen a középkori lelőhelyek függvényében is tökéletesen követhető hosszabb útvonal. Egy 1386-os oklevélben, Bugyi/Budi és hartványi/harkyani birtokrészek körüljárása során említik a „Kun utat”, mely délnyugati ága Szabadszállástól keletre, Izsák/Kolonra megy. Innen több ágra szakadva már a kun területek felé irányul, Halas illetve Majossaszállás irányba, mely utóbbi Szeged felé biztosította a Kiskunság belső területeiről az összeköttetést.

Kecskemét–Izsák út

Kecskeméttől délnyugati irányban, nagyjából a mai nyomvonalon mutatkozik az út az I. katonai felmérésen, mely Izsák középkori templománál érkezik a településre. Kecskemét és Izsák középkori helyzete, valamint Izsáknak csak rövid ideig tartó elnéptelenedése azt jelentheti, hogy az útvonalat folyamatosan használják a középkortól kezdve.

Izsák–Kiskőrös út

Ma is ugyanazon a nyomvonalon haladó út, mint ami az I. katonai felmérésen látszik. A két település középkori elhelyezkedése megegyezik a mai településekkel, a nyomvonalnak középkori előzménye lehet.

Mivel a régészeti lelőhelyek kiterjedése általában nem állapítható meg pontosan, ezért az említetteken túlmenően régészeti érdekű területnek számít a már ismert lelőhelyek közvetlen környéke is.

II. 3. RÉGÉSZETI LELŐHELYEK IZSÁK TERÜLETÉN - TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

Izsák határából nem ismerünk a földművelés legkorábbi korszakaihoz köthető leletanyagot, jellemző, hogy a Kiskunsági Homokhátság betelepülése a bronzkorban kezdődött, bár a folyamatosan áthalmazódó homokrétegek alatt korábbi megtelepedések nyomai is lehetnek, kiemelten az egykori semlyékek környezetében.

A Kolon-tó jelentősége a bronzkor végi megtelepülésben: A jégkor végén, a holocén kezdetén, fokozatosan felmelegedő környezetben a Kolon-tavat övező jégkor végi kontinentális típusú tajgás erdőssztyepp alakult át szubmediterrán és kontinentális elemeket is tartalmazó tölgyes erdőssztyepp területté. Ezzel párhuzamosan a vízi élettér is átalakult: a hidegtűrő és hidegkedvelő észak-európai, paleoarktikus elterjedésű elemek fokozatosan visszaszorultak, és a közép-délkelet-európai fajok, valamint jelentős elterjedésű csiga- és kagylófajok terjedtek el a kialakuló tavi rendszerben. Idővel a magasabb rendű növények növekvő mennyisége egy szervesanyagban dús, növényi maradványokat tartalmazó tavi környezet kialakulásához, a tavi rendszer eutróficációjához vezetett, amely nyomán szervesanyagban gazdag iszap, majd a növényzet (fitomassza) növekedésével tőzeg alakul ki. A környéken való megtelepülés a bronzkortól (Kr.e. 2500-800) válik intenzívebbé, az emberi beavatkozás egyre intenzívebben mutatkozik meg a tó környékének tájatalakulásában is.

A bronzkor gazdasági alapja a mezőgazdaság mellett az új fém (réz és ón ötvözet), az új fémműves technológia, a bronzöntés megismerése, majd fokozatos elterjedése volt. A bronz megkönnyítette a vagyon felhalmozódását, az abból készült eszközök, különösen a fegyverek hatalmat, gazdagságot jelentettek tulajdonosaiknak. Magyarország területén a kora bronzkor kezdetén kis méretű, időszakos települések és rövid ideig használt kis temetők jellemzők. A gazdálkodásban fő szerepet az állattartás játszott. A kora bronzkor végső szakaszában jelentős életmódbeli változások zajlottak le a Duna és Tisza vidékén. A korábbi rövidebb ideig használt telepeket felváltották a hosszú idejű egy helyben élést jelző nagyobb települések, nagyobb sírszámú hamvasztásos rítusú temetőkkel. A késő bronzkorban társadalmi különbségek elmélyülnek és újból az állattartáson van a fő hangsúly, melyben a Kolon-tó környéki legelők is jelentős szereppel bírtak. Az őskorba – főként bronzkorba sorolható leleteket 3 helyen találtak Izsák határában: 28033, 28037, 89491 Izsák 4 – Kolon-tó, Izsák 5 - B. Szabó-tanya (temetőrészlet) és Izsák 12- Hármaspusztá lelőhelyek.

Szarmata településnyom Temető délkelet (86869 – Izsák 10. lh) és Izsák XVII. sz. csatorna, Vörös tanya (45141 – Izsák 6. lh) elnevezésű lelőhelyekről ismert. Temetőrészlet pedig a belterületről: Madách út 34. szám alól (28031 – Izsák 3. lh), a B. Szabó-tanya lelőhelyről (28037 – Izsák 5. lh) és a Kettős-halom dűlőben került elő (28038 – Izsák 9. lh).

Avar - népvándorlás kori temetőrészlet Izsákon a belterületen, a Mező utcában került elő. településnyom pedig Izsák 7. – Krizsán tanya lelőhelyről.

Honfoglalás és koraközépkor a Kolon-tó környékén: A terület már a honfoglaló magyarok egyik kiemelt szállásterülete lehetett, amire a soltszentimrei és izsák-balázspusztai részleges ló- és palmettadíszes nyereg mellékletes sírok is utalnak. Az Izsák-Balázspusztán előkerült sír ma Fülöpháza határába esik, ennek ellenére a szakirodalomban az első közlés és az izsáki államigazdaság érdekeltisége miatt is izsákiként vált ismertté: A sírt szőlőkarók cseréjekor találták meg és dúlták fel az 1970-es évek elején. Csupán a lábfej és a lócsontok maradtak érintetlenül. A leletmentést H. Tóth Elvira végezte. Előkerült az elhunyt aranyozott ezüst övgamitúrája, díszítetlen ezüst tarsolylemeze, a tarsolyszíj végének verete, melyen emberábrázolás figyelhető meg, ijtegezének szarvasagancsból készült zárólemeze, a reflexíj csontmervítő lemezei, valamint nyergének faragott csontlemezei - ez eredeti helyén, bolygatatlan állapotban - és a lószerszámzat veretei. A nyereg csontlemezei alapján lehetőség volt a nyeregrekonstrukció elkészítésére is. Az elhunytól az antropológiai vizsgálat, melyet Marcsik Antónia végzett el, kiderítette, hogy nyúlszája és farkastorka volt, gondja lehetett a hangképzéssel, a vázcsonton jelentkező csontrendszeri rendellenesség a járását nehezíthette meg. A sírba helyezett nyúzott ló koponyája ugyancsak rendellenességeket mutatott. Leletei alapján az elhunyt a vezető réteghez tartozott. A leletek jó része töredékesen maradt meg, feltételezhető, hogy tudatosan rongálták meg őket a sírba helyezéskor.

A középkor során állandó települések alakultak ki a tó körül, melyek templomai általában a helyben talált réti mészkő felhasználásával készültek. A legkorábbi írásos adatok a Kolon-tó környékéről a tihanyi apátság alapítólevelében találhatók, mely első eredetiben fennmaradt középkori oklevelünk. A terület Győrffy György azonosítása szerint a mai Izsák település határát takarja, sőt még a határvonal is jórészt egyezik a mai határokkal (Győrffy 1956). A leírásból kitűnik, hogy a birtokon a tihanyi apátság lovászai éltek, azaz ez a birtok nagyállattartó jellegű lehetett. Földrajzilag a homokbuckák szabatos leírása és a köztük lévő mocsarak és tavak meglete érdekes. Ugyanerről a területről részletesebben szól az apátság birtokait megerősítő 1211-es oklevél. A leírásokból és az elemzésből kirajzolódik előttünk Kolon birtok egykori képe.

1279-ben IV. (Kun) László király a kunoknak kiváltságot adományozó oklevelében birtokként szerepel Isak néven.

A mai Izsák határában még két Árpád-kori/középkori település határa olvadhatott be, melyeket egyelőre csak történeti forrásokból ismerünk: Szentmária (Herbon) és Ugronbánya.

Szentmária:

A történeti források közül jelentős az 1359. évi határjárás, mely az óra járásával megegyező irányban írja körbe Ágasegyháza birtok határait, érintve Izsák határát is: egy homokon van egy határdomb, Ágasegyháza és Szentmária között. A pont szinte biztosan azonosítható a ma is határpontként álló, egykori Csira homok nevű homokbuckás tetején lévő Bogja halommal. Ez a pont ma is Izsák, Orgovány és Ágasegyháza határpontja. Ennek segítségével biztosan meghatározhatjuk Szentmária helyét, hiszen az minden bizonnyal az Orgovány-Izsák határvonal, valószínűleg izsáki részére esik. Szentmária települést Győrffy György az 1211-ben a tihanyi apátság birtokainak megerősítő oklevelében szereplő Herbonnal azonosítja, mely Izsák DK-i szomszédja volt.

Ugron:

Kolon, vagyis Izsák határjárása határozza meg a már 1055-ben is szereplő Ugron helyét. Győrffy véleménye a leírás alapján az, hogy Ugron északról határolja Izsákot. Gyárfás véleménye az egykori Ugronbánya azonosítása kapcsán minden bizonnyal megállja a helyét és a középkori települést Fülöpszállás és Izsák határán kell keresni. Történeti források 1055. U[gr]in baluana, Kolon birtok határjárásában szerepel a tihanyi apátság alapítólevelében, határpontként. 1211. villa Huguron, a tihanyi birtoklevél megerősítésében, mely Kolonnal É-ről volt határos. 1359. Vgronbonia felé vivő út szerepel Ágasegyháza határjárásában. 1409. Possessio Vgron, ekkor kun birtok. Kolon határjárásában (1055) még egyértelműen faluként szerepel, 1409-re már csak birtokra utalnak. Az 1359. évi ágasegyházi határjárás mindössze a felé vezető útirányt jelzi, mely alapján nem dönthető el, hogy lakott településről van-e szó ebben az esetben. Valószínűnek tűnik, hogy egy Árpád-kori, a késő középkorra elhalt faluról van szó. Ugronbánya Izsák északnyugati, Fülöpszállás K-i határrészében, az Ugri szőlőkben azonosítható (Rosta 2014).

1426-ban Izsákegyházaként Izsákot már mint templomos települést tartják nyilván. Az Izsák írásmóddal 1474-ben keltezett egyházi feljegyzésekben találkozhatunk először.

IZSAK KRONOLOGIAJA

Összeállította: Kovács Gyula
(részlet)

1000-1526	Izsák területe Fejér megyéhez tartozik
1055	Kolon tó a Tihanyi Apátság XIX. birtoka, „Culun Aqua” néven
1279	Birtok (possessió): „Kun László oklevelében”
1426	Izsákegyháza; templomos hely
1526-1655	Területe Solt vármegyéhez tartozik
1539	Török uralom alá kerül
1552	Budára, a török pasának adózik
1562	20 kapu után szedtek be kapuadót
1652	Református egyház alakul Izsákon
1660	Kiűzik a törököket Izsákról
1655-1876	Pest-Pilis-Solt vármegyéhez tartozik
1695	Izsákon 37 a családfő száma
1704	Rákok kifosztják, a lakosság Kecskemétre költözik
1728	Izsákon 45 jobbágy és 7 házas zsellér van
1738	A katolikus egyház anyakönyvet kezd vezetni. Van iskola Izsákon.
1740	A családok száma: 120 (beköltözés ideje)
1759	Református anyakönyvezés kezdődik (Mátyási János)
1760	A családok száma 204, több földesúr jobbágyaként élnek
1770*	Urbárium
1784	I. népszámlálás: Izsák 2475 lakosú (351 ház és 492 család)
1794	Megépül a mai református templom
1795	A „sashegyi tanácskozás ... Az izraelita hitközségben anyakönyvezés
1810	Izsákon szabó, szűcs, lakatos, asztalos és kerékgyártó céh van
1815	Megépül a mai római katolikus templom
1816	Városi rangot és vásárjogot kap Izsák

Izsák a török korban

Kecskemét már a 14. században a Homokhátság egyik legjelentősebb városává vált, és a következő, háborúkkal teli évszázadokban különleges feladatok hárultak rá. Ez idő alatt nemcsak a Duna-Tisza közén élő falvaknak, kisebb mezővárosoknak lett sok alkalommal menedéke, hanem sokszor lett menedéke a környező kiskun településeknek, ahova veszély esetén pl. Izsák és Jakabszállás, Borbás és Szentkirály, de Szentes és Mindszent lakói is nem ritkán több évre otthonhoz jutottak (Iványosi 2008).

Izsák egyike volt a kecskeméti náhié kis falvainak, amely ebben az időben mindvégig tímáros szpáhik birtokát képezte. 1546-ban a dúsgazdag ráckevei rác főbíró, Bárán Albert szolgálati birtoka volt, majd halála után, valamikor az 1550-es évek közepe táján fia, Bárán Jovan lett a földesura. 1559-ben már egy Mehmed nevű tímáros szpáhi kezelésében találjuk, majd az 1562-es tímár-defterben Szinán bég, defteremin ziámet-birtokának részét képezte. A falu szerény jövedelmet biztosított a rác és mohamedán adomány birtokos szpáhiknak. 1546-ban 3313, 1559-ben 1552, 1562-ben 2510 akcsét tett ki a földesúri adója. 1546-ban és 1559-

ben 10 fejadó-fizető háztartásfőt írtak össze Izsákon, 1562-ben pedig 21 főt. Földesúri kapuadót 1546-ban 9, 1562-ben 20 kapu után szedtek be. Izsák tehát egyike volt a Duna—Tisza köze kis népességű, csekély gazdasági potenciálú falvainak, s ez meghatározta az innét Kecskemétre települő lakosok szerepét, súlyát is (Mészáros 1979).

Az 1633-34-es török kincstári adólajstromban a kecskeméti járás községei között tartják számon, mindössze négy házzal. A törököt 1660-ban űzik ki a községből.

Izsák a török hódoltságot túlélte helység, melynek újkori elhelyezkedése megegyezik a középkori településével. Templomát, mint Kecskemét, Akasztó, Fülöpszállás, Szabadszállás esetében, szinte folytonosan használják, vagy az újratelepülést követően a 18–19. század folyamán a régi templom vagy rom felhasználásával, az adott helyszínen vagy ahhoz közel építik fel az újat. Izsák város helytörténeti hagyománya szerint a középkori izsáki körtemplom és az ágasegyházi romtemplom köveit felhasználva építették fel új egyházukat 1801-ben az izsákiak.

1816-tól Izsák mezőváros, ezt a rangját az 1876-os közigazgatási átszervezéskor veszítette el. Izsákon 1728-ban 200 szarvasmarhát, 100 lovat és 300 db juhot becsültek a legelőn, amely összeg kisebb eltéréssel ugyan, de megegyezett a dicális összeírás adataival (Novák 1979).

III.

A TELEPÜLÉSRENDEZÉSI TERVBEN ELŐIRÁNYZOTT VÁLTOZTATÁSOK RÉGÉSZETI VONATKOZÁSAI ÉS ÖRÖKSÉGVÉDELMI JAVASLATTÉTEL

Izsák település határában az korábbi adatállományok összevetése után 12 azonosított lelőhelyről beszélhetünk. Izsák határában jelenleg nincs kiemelten védett státuszú lelőhely, azonban a korábbi terepbejárások régészeti érdekű területet adatoznak a Kolon-tó mindkét oldalán, amit érdemes a változtatások hatásvizsgálatakor számba venni.

A lelőhelyek mindegyike szakmai védett kategóriába sorolt, nincs köztük kiemelten védett lelőhely. Izsák területén nem található világörökségi vagy világörökség-várományosi helyszín.

A hatályos településszerkezeti tervhez képest nem került beépítéssel érintett területfelhasználási módosítás meghatározásra, ezért jelen tanulmány csak általánosságban foglalható össze a beépítések során a régészeti örökség védelmére vonatkozó szabályozás:

A Kötv. törvény és a 68/2018. (IV. 09.) Korm. rendelet a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról 21. § alapján

(1) A nyilvántartott régészeti lelőhelyen állapotromlással járó tevékenység csak a Kötv. és a rendelet alapján, engedéllyel végezhető.

(2) A nyilvántartott régészeti lelőhely állapotromlásának minősül a réteg vagy rétegsor átvágása, a történeti összefüggés megszüntetése, a régészeti leletek eredeti helyükről történő elmozdítása régészeti feltárás nélkül.

(3) A földmunkával járó beruházással el kell kerülni

a) a védetté nyilvánított régészeti lelőhelyet,

b) a nyilvántartott tájképi jelentőségű régészeti lelőhelyet és

c) az eredeti összefüggéseiben megmaradt, helyben és fizikai állapotromlás nélkül megőrzendő régészeti emléket.

(4) A lelőhely állapotváltozásával járó régészeti feltárás esetén előnyben kell részesíteni az eredeti rétegsort és történeti összefüggést tartalmazó lelőhelyrész megtartását.

A lelőhelyek a településszerkezeti terveken és a településrendezési tervlapokon feltüntetésre kerültek. A helyi építési szabályzat hivatkozik a régészeti lelőhelyek által érintett telkek területén történő építésre vonatkozó jogszabályokra.

A Kötv. 11.§-a szerint a régészeti lelőhelyek ex lege védettek, de régészeti érdekű területről is a régészeti örökség elemei csak feltárás keretében mozdíthatók el (Kötv. 19.§ (1)). A földmunkával járó fejlesztésekkel, beruházásokkal, beleértve az ásványi vagyon kitermelését is (a továbbiakban együtt: fejlesztések, beruházások), a nyilvántartott régészeti lelőhelyeket jogszabályban meghatározott esetekben és módon el kell kerülni. A régészeti örökség elemei eredeti helyzetükből csak régészeti feltárás keretében mozdíthatók el (Kötv. 19.§ 1-2). A régészeti feltárások költségeit általában annak kell fedeznie, akinek érdekében az elvégzendő földmunka vagy a nyilvántartott régészeti lelőhely bolygatása szükségessé vált (Kötv. 19.§ 3).

A Kötv. 19. § értelmében **a nyilvántartott régészeti lelőhelyeket jogszabályban meghatározott esetekben és módon el kell kerülni.** Ha a lelőhely elkerülése a földmunkával járó beruházás, fejlesztés költségeit aránytalanul megnövelné, vagy a beruházás máshol nem valósítható meg, a beruházással veszélyeztetett régészeti lelőhelyet előzetesen fel kell tární. A Kötv. 19. § (3) értelmében a megelőző feltárás költségei a beruházót terhelik. A törvény értelmében a terveket úgy kell előkészíteni - az örökségvédelem érdekeit figyelembe véve

hogy a fejlesztések a régészeti lelőhelyeket lehetőleg elkerüljék, ami az örökségvédelem és a befektető érdekét egyaránt szolgálja.

Valamennyi, a régészeti feltárás esetén kívül előkerült régészeti emlék, ill. lelet esetében is törekedni kell a régészeti örökség elemeinek helyszíni megőrzésére. A Kötv. 24. § (2) bekezdésében foglaltak értelmében, amennyiben a földmunkák során régészeti emlék, lelet, vagy annak tűnő tárgy kerül elő, a felfedező (a tevékenység felelős vezetője) az ingatlan tulajdonosa, az építető vagy a kivitelező köteles az általa folytatott tevékenységet azonnal abbahagyni, a jegyző útján a hatóságnak (Bács-Kiskun Megyei Kormányhivatal Építésügyi és Örökségvédelmi Főosztály Építésfelügyeleti és Örökségvédelmi Osztályát (6000 Kecskemét, Széchenyi krt. 12. Tel: 76/795-847 E-mail: meszaros.monika@bacs.gov.hu) azt haladéktalanul bejelenteni, amely arról haladéktalanul tájékoztatja a mentő feltárás elvégzésére jogosult intézményt, továbbá köteles a tevékenységet szüneteltetni, a helyszín és a lelet őrzéséről - a felelős őrzés szabályai szerint - a feltárással jogosult intézmény intézkedéséig gondoskodni. A bejelentési kötelezettség elmulasztása a Kötv. 82. § (2) bekezdése, valamint az *örökségvédelmi bírságról* szóló 191/2001. (XI.18.) Korm. rendelet alapján örökségvédelmi bírság kiszabását vonhatja maga után!

A régészeti feladatellátás hatósági ár alapján végezhető. A hatósági ár képzésének szabályait, módját és mértékét jogszabály határozza meg. A hatósági árra vonatkozó szabályokat évente felül kell vizsgálni (Kötv 19.§ 4).

Régészeti feltárás elvégzésére jogosult

- a) a Magyar Nemzeti Múzeum,
- b) a Budapesti Történeti Múzeum,
- c) a megyei hatókörű városi múzeum,
- d) a régészeti gyűjtőkörrel rendelkező területi múzeum,
- e) a régészet szakon mesterképzés folytatására jogosult felsőoktatási intézmény,
- f) a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Régészeti Intézete, valamint
- g) a jogszabályban kijelölt örökségvédelmi szerv.

A nyilvántartott régészeti lelőhelynek a beruházással kapcsolatos földmunkával érintett részén megelőző régészeti feltárást kell végezni.

A földmunkával járó beruházások előkészítése során előzetes régészeti dokumentáció készíthető, különösen a földterület-kiválasztáshoz és nyomvonal-kijelöléshez. Nem

nagyberuházás esetén a beruházó az előzetes régészeti dokumentáció készítésével a feltárássra jogosult intézményt bízhatja meg (Kötv 22.§).

*

Olyan, beépítésre szánt terület esetében, melyek területén régészeti lelőhely található, a beruházások földmunkával, közműkiépítéssel járhatnak/járnak, ezért szükséges a régészeti örökség érintettségének vizsgálata.

A védetté nyilvánított régészeti lelőhelyen a hatóság örökségvédelmi engedélye szükséges:

- minden 30 centiméter mélységet meghaladó földmunkához, tereprendezéshez, valamint depó, feltöltés, töltés létesítéséhez
- régészeti emlék megóvási, konzerválási munkálataihoz

E lelőhelyek védelmére MEGELŐZŐ FELTÁRÁS javasolt.

A településrendezési terv által közvetlenül nem érintett, de minden földmunkával járó beavatkozást (alapásás, közművesítés stb.) fokozott figyelemmel kell kísérni minden ismert régészeti lelőhelyen. Ezekben a kialakult használat folytatható, de attól a lelőhely nem károsodhat. Lelet, vagy jelenség előkerülésekor a 2001. évi LXIV. tv. szerint kell eljárni. Izsák mai belterülete beépítettsége miatt régészetileg pontosabban nem értékelhető, viszont bármilyen földmunka esetén régészeti szakfelügyelet javasolt Izsák 8 – Középkori településmag kijelölt területén (2. melléklet). A régészeti szakfelügyelet részben az ismert lelőhelyek kiterjedésének meghatározására ad lehetőséget, részben konkrétan „leletmentesíti” a beruházási területeket, így elkerülhető kulturális örökségünk megsemmisülése.

A 68/2018. (IV. 09.) Korm. rendelet 37. § (1) alapján **a Nagyberuházással kapcsolatos régészeti feladatellátás esetén** a régészeti feltárás elvégzésére vonatkozó általános követelményeket és a megelőző feltárással kapcsolatos szabályokat a 38–45. §-ban foglalt eltérésekkel kell alkalmazni.

A 68/2018. (IV. 09.) Korm. rendelet 37. § (3) alapján a rendelkezésre álló örökségvédelmi hatástanulmány vagy próbafeltárás nélkül készült előzetes régészeti dokumentáció esetén a hatóság dönt arról, hogy az alkalmas-e az elvégzendő régészeti feladatellátás módjának, valamint idő- és költségvonzatának meghatározására. A hatóság – a 3. § (3) bekezdése szerinti örökségvédelmi szerv (jelenleg Magyar Nemzeti Múzeum – Nemzeti Régészeti Intézet, 1113 Budapest, Daróczi út 3) véleményének kikérésével, ésszerű

határidő kitűzésével – előírja a hiányzó munkarészek pótlását vagy új előzetes régészeti dokumentáció elkészítését.

*

Fel kell hívni a figyelmet a beépítésre nem szánt területek tekintetében is arra, hogy a település területén számos régészeti lelőhely található, melyek pontos kiterjedése nem ismert (lásd régészeti érdekű területekről szóló fejezet, illetve Izsák 8. lh – középkori településmag, szórványos temetők a város határából: Izsák 1, 2, 3, 5, 6. lelőhelyek, stb. példája).

A régészeti örökség védelme érdekében minden esetben különös gonddal kell eljárni az építési és művelési ág változási engedélyek kiadásakor, mivel *bármilyen, a föld felszíne alá mélyedő kivitelezési munkával a régészeti örökség elemei pusztulhatnak el.*

Régészeti lelet előkerülése esetén a hivatkozott jogszabályok szerint kell eljárni, a munkákat fel kell függeszteni és értesíteni kell az illetékes kormányhivatalt és a területileg illetékes múzeumot, mindemellett nagyon fontosnak tartjuk az örökségtudatos lakossági tájékoztatást.

IV.

IZSÁK KÖZIGAZGATÁSI HATÁRÁBAN LÉVŐ RÉGÉSZETI LELŐHELYEK MEGÓVÁSA - ÖSSZEFOGLALÁS, AJÁNLÁSOK

Izsák közigazgatási határán belül 12 azonosított régészeti lelőhelyet ismerünk (részletes leírásuk az 1. mellékletben). Ezek kulturális örökségünk részét képezik, melyek védelme érdekében a terület- és településfejlesztéssel, valamint a terület- és településrendezéssel kapcsolatos beruházások tervezését e védelemmel összhangban kell megoldani. A régészeti lelőhelyek védelmére irányuló intézkedéseknek elsősorban megelőző, szükség esetén mentő jellegűeknek kell lenniük.

A régészeti lelőhelyek a településszerkezeti terveken és a településrendezési tervlapokon feltüntetésre kerülnek. A helyi építési szabályzat hivatkozik a régészeti lelőhelyek által érintett telkek területén történő építésre vonatkozó jogszabályokra.

A lelőhelyek főbb adatait (*név, helyrajzi szám*) be kell illeszteni a Helyi Építési Szabályzat régészeti örökség védelmével vonatkozó szakaszának megfelelő helyére, illetve fel kell tüntetni a szabályozási terv térképlapjain is.

A jelenlegi területhasználat a külterületi szakaszok esetében viszonylag kis mértékben,

de folyamatosan (elsősorban szántás, erdőművelés, szőlőművelés okozta bolygatás), míg belterületen már nagyobb mértékben, de alkalomszerűen (főként építkezések, közműfektetések) veszélyezteti a kulturális örökség ismert és eddig azonosítatlan elemeit. A lelőhelyek különböző jellegűek és minőségűek, a tervezett változtatások az érintett örökségi elemek (régészeti lelőhelyek) teljes, vagy részleges pusztulásával járhatnak - ilyen veszély a belterületi lelőhelyek beépítése.

Belterületi részeken a lelőhely tényleges nagyságának vizsgálata a beépítettség miatt nem végezhető el. A lelőhelyek közül jelen tanulmány keretében történeti források és településszerkezeti megfigyelések alapján körvonalazott középkori – újkori régészeti érdekű terület a Kolon-tó két oldalán magában foglalja a belterületet is, ahol a történeti adatok szerint is már a koraközépkortól adatolható megtelepedés. A belterületen az évszázados jelenlét jelentős mértékben beavatkozást jelentett az egymásra rétegződő megtelepedés-nyomok állapotába (Mező u. – avar sír, stb). A település ideális fekvése miatt nem kizárt, hogy korábbi korok régészeti leletanyaga is előkerül idővel a belterületen.

Megállapítható, hogy Izsák külterületének egy része a gyep-, gyümölcsös/szőlőültetvény és az erdőborítottság miatt terepbejárásokkal viszonylag nehezen adatolható, ezeken a területeken nagyobb arányban kell véletlenszerű lelet-előkerüléssel számolni.

Általános elvként fogalmazható meg, hogy a régészeti lelőhelyek tényleges horizontális kiterjedése gyakran nem feleltethető meg teljes mértékben a felszíni leletek szóródása által meghatározható területtel. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a felszíni adatok alapján meghatározottnál rendszerint nagyobb kiterjedésű régészeti lelőhelyekkel szükséges számolnunk a munkák során (lásd Régészeti érdekű területekről szóló fejezetet). Az egykor mozgó homokos területek alatt további régészeti emlékek lehetnek.

Meg kell említenünk azt a körülményt is, hogy az örökségvédelmi hatástanulmányok elkészítéséhez kapcsolódó terepbejárások elsősorban az egykori településekről szolgáltatnak adatokat, a település határából temetkezések csak erózió révén vagy földmunkák során kerülhetnek elő. Az ismert településnyomok és a környező települések régészeti hagyatéka alapján további korok - kiemelten bronzkor, népvándorlás kor - temetkezéseinek előkerülése is várható Izsák határában.

Mivel Izsák közigazgatási területének egy része a beépítettség és a mezőgazdasági művelés miatt régészeti terepbejárással nem vizsgálható, felhívjuk a figyelmet arra, hogy a területrendezések során *bárhol kerülhetnek elő eddig nem ismert régészeti lelőhelyek*. Minden beruházás, földmunka alkalmával fokozottan figyelni kell az esetlegesen előkerülő leletekre.

Fontosnak tartjuk, hogy a település vezetése kiemelt figyelmet fordítson a régészeti jelenségek, leletek előkerülésére pl. a foghíjtelkek beépítése során, és együttműködjön az illetékes hatóságokkal az örökségvédelem érdekeinek érvényesítésében.

Az **azonosított régészeti lelőhelyek** közül jelenleg több áll szántóföldi művelés alatt. A mezőgazdasági területeken a kialakult használat folytatható, amely a szántással, talajjavító, meliorációs tevékenységgel jár együtt, vagy gyepesítés megengedett, de attól a lelőhely nem károsodhat. Lelet, vagy jelenség előkerülésekor a hatályos jogszabályok szerint kell eljárni. **Ezekon a területeken minden, az eddigi használattól eltérő hasznosításhoz az illetékes járási kormányhivatal előzetes engedélye szükséges, különösen az erdő- gyümölcsös, illetve szőlőtelepítések lehetnek roncsoló hatással a régészeti örökségre.**

Az új építésre kijelölt területeken tervezett beruházások esetében a tereprendezés/közműkiépítés megkezdése előtt előzetes régészeti dokumentáció elkészítése javasolt, nagyberuházásnak minősülő beruházás esetén kötelező, ennek elkészítésére a Magyar Nemzeti Múzeum – Nemzeti Régészeti Intézet (1113 Budapest, Daróczi út 3) jogosult. *A beruházások feltételeként előírt régészeti feltárások költségei a beruházót terhelik.* A munkák megkezdését a **Bács-Kiskun Megyei Kormányhivatal Építésügyi és Örökségvédelmi Főosztály Építésfelügyeleti és Örökségvédelmi Osztálynak (6000 Kecskemét, Széchenyi krt. 12. Tel: 76/795-847 E-mail: meszaros.monika@bacs.gov.hu)** be kell jelenteni. Lelet, vagy jelenség előkerülésekor a végzett tevékenységet fel kell függeszteni, és a Kormányhivatal nyilatkozatát a további teendőkről be kell szerezni illetve fel kell venni a kapcsolatot a területileg illetékes múzeummal (**Jelen esetben:** Kecskeméti Katona József Múzeum, Cím: Kecskemét, Bethlen krt. 1, 6000; E-mail: kecskem1@t-online.hu; Telefon: +36 (76) 481 350).

A régészeti lelőhelyekre vonatkozó ismeretanyag folyamatosan bővül, ezért is fontos a helyi lakosság örökségtudatos tájékoztatása.

A fenti munkarész a készítés időpontjában rendelkezésre álló adatok, az elvégzett terepbejárás adatainak kiértékelése alapján és a megismert fejlesztési tervek ismeretében készült. A település közigazgatási területén időközben előkerülő újabb régészeti lelőhelyekről a Miniszterelnökség vezet közhiteles nyilvántartást, ezért minden tervezett beruházás és nagyobb földmunkával járó tevékenység előtt javasolt az érintett területen található vagy feltételezhető régészeti lelőhelyekről tájékozódni. Ezzel elkerülhető a kulturális örökség elemeinek indokolatlan veszélyeztetése.

V.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Győrffy György:** Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. I–IV. Bp., 1963–1998.
- Iványosi-Szabó Tibor:** Írott emlékek Kecskemét XVII. századi nyilvántartásaiból 1. 1633–1700 - Forrásközlemények 12. (Kecskemét, 2008 [!2009])
- Kovács J. :** Izsák a török hódoltság idejében. In: Mesznéder K. (szerk.): *Izsáki emléklapok 1987*
- Mészáros László:** Kecskemét gazdasági élete és népe a XVI. század közepén Bács-Kiskun megye múltjából 2. - A késői feudalizmus kora (Kecskemét, 1979)
- Mesznéder Klára:** Izsáki emléklapok. 1987
- Novák László:** Pest—Pilis—Solt vármegye alföldi vidékeinek településrendszerei a XVIII. században. Bács-Kiskun megye múltjából 2. - A késői feudalizmus kora (Kecskemét, 1979)
- Rosta Szabolcs:** A Kiskunsági Homokhátság 13-16. századi településtörténete. Doktori disszertáció 2014. ELTE Bölcsészettudományok/Történelemtudományok
- H. Tóth Elvira:** Az Izsák-balázspusztai honfoglaláskori lovassír – The equestrian grave of Izsák-Balázspusztá from the Magyar conquest **in: Horváth Attila – H. Tóth Elvira szerk.:** Cumania 4. Archeologia (Bács-Kiskun Megyei Múzeumok Közleményei, Kecskemét, 1976)
- H. Tóth Elvira:**Négy évtized régészeti kutatásai Bács-Kiskun megyében (1949-1989). CUMANIA 12/1990, 81-234.
- Tetési L. (2008):** *Az izsáki katolikus egyházközség és a Szent Mihály templom története.* Izsáki Hívek
Kiskönyvtára 2. pp. 8–12.

VI.
NYILATKOZAT

A 439/2013. (XI. 20.) Korm. rendelet a régészeti örökséggel és a műemléki értékkel kapcsolatos szakértői tevékenységről és a Kormány 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról 84. § 2. pontja alapján a kulturális örökség védelmével kapcsolatos régészeti részszerületen örökségvédelmi hatástanulmány készítése esetében kulturális szakértői tevékenységet folytathatok, a Miniszterelnökség régészeti szakértői nyilvántartásban szerepelek (nyilvántartási szám 9OXZ52 - <http://www.kormany.hu/hu/miniszterelnokseg/kulturalis-oroksegvedelemert-es-kiemelt-kulturalis-beruhazasokert-felelos-allamtitkar/regeszeti-es-muemleki-szakertoi-nevjegyzek/regesze>).

Az általam ellenjegyzett örökségvédelmi hatástanulmány az örökségvédelmi jogszabályokkal és a hatósági előírásokkal összhangban készült, a tanulmányban szereplő tervezett megoldásokra vonatkozó javaslatok azoknak mindenben megfelelnek.

Harta, 2022. november 12.

Kustár Rozália
régész - örökségmenedzser
örökségvédelmi szakértő

ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY RÉGÉSZETI MUNKARÉSZ

1. MELLÉKLET

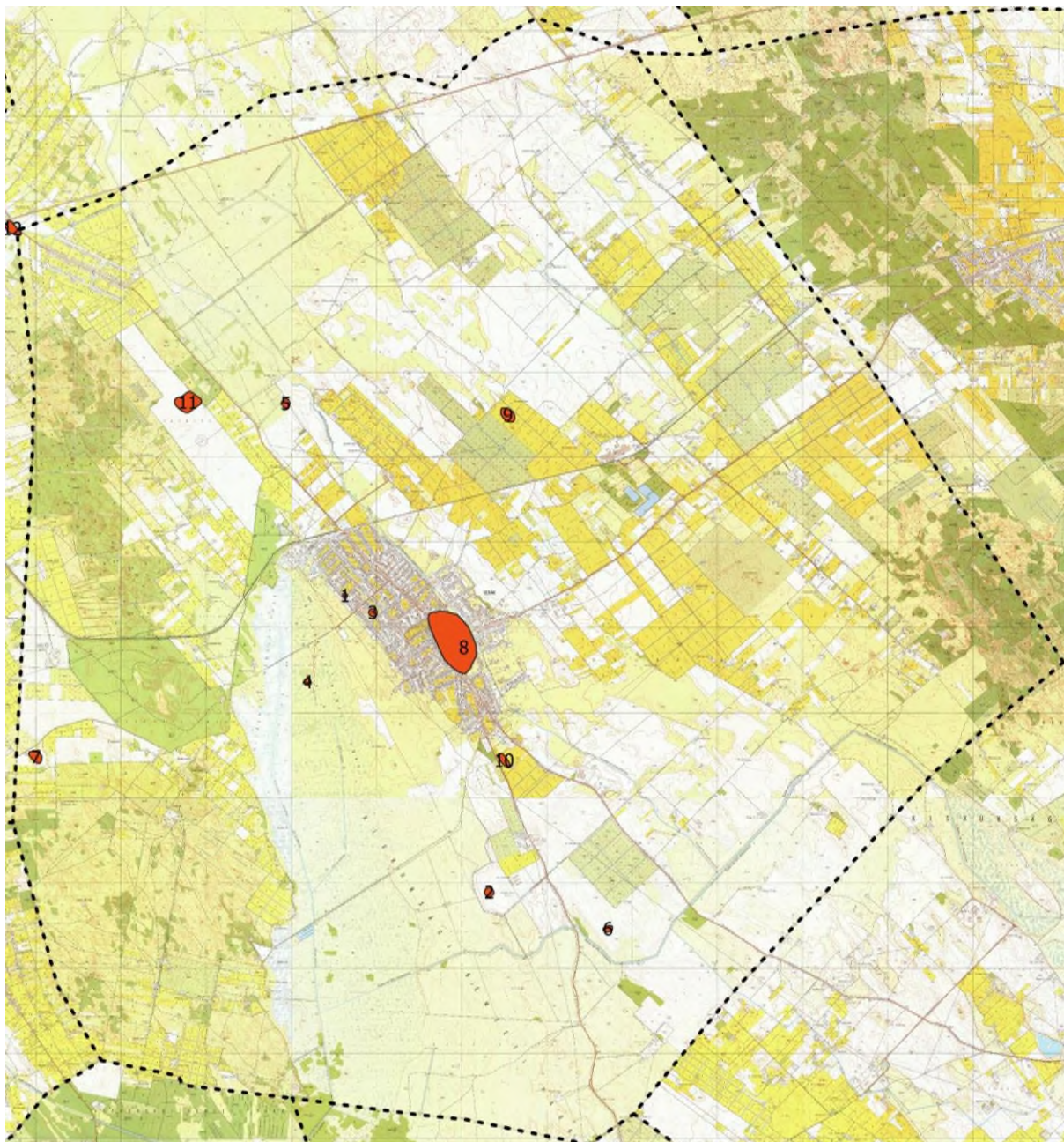
ISMERT RÉGÉSZETI LELŐHELYEK IZSÁK BEL- ÉS KÜLTERÜLETÉN

Sorszám-Tanulmány	Központi azonosító	Név	Jelenség	Helyrajzi szám
1	28028	Izsák - Mező Imre út 42.	Sír, késő avar kor	1583, 1360, 1361, 1362, 1312
2	28029	Izsák -Állami Gazdaság	Sír, ismeretlen kor	07/38, 07/39
3	28031	Izsák -Madách út 34.	Temető, szarmata	1163/1, 1169/3, 1169/2, 1168/2, 1162, 1169/1, 1146, 1163/2, 1145, 1142, 1168/1, 1170, 1141, 1149
4	28033	Izsák -Kolon-tó	Szórványelet, bronzkor,	0490
5	28037	Izsák -B. Szabó-tanya	Temető, őskor Sír általában, szarmata	0348/16, 0352/3, 0352/58, 0352/57, 0352/5, 0349
6	45141	Izsák - XVII. sz. csatorna, Vörös tanya	Temető általában, ismeretlen kor Telep általában, szarmata	057/77, 057/78, 057/76
7	62668	Izsák -Krizsán-tanya	Telep általában, népvándorlás kor	0424, 0425/4, 0425/1
8	81563	Izsák -Katolikus templom	Templom általában, középkor Temető, középkor, Település, középkor,	37, 36, 112, 110, 104, 105, 106, 107, 108, 15/3, 15/2, 15/1, 1991/2, 1959, 1963, 1991/4, 48, 46, 38, 109, 39/1, 39/2, 40, 42, 43
8	91959	Izsák -Középkori településrag		37, 965, 36, 112, 110, 104, 105, 106, 107, 108, 15/3, 15/2, 15/1, 1991/2, 1959, 1963, 1991/4, 48, 46, 38, 109, 39/1, 39/2, 40, 42, 43, 31/2, 32, 553,

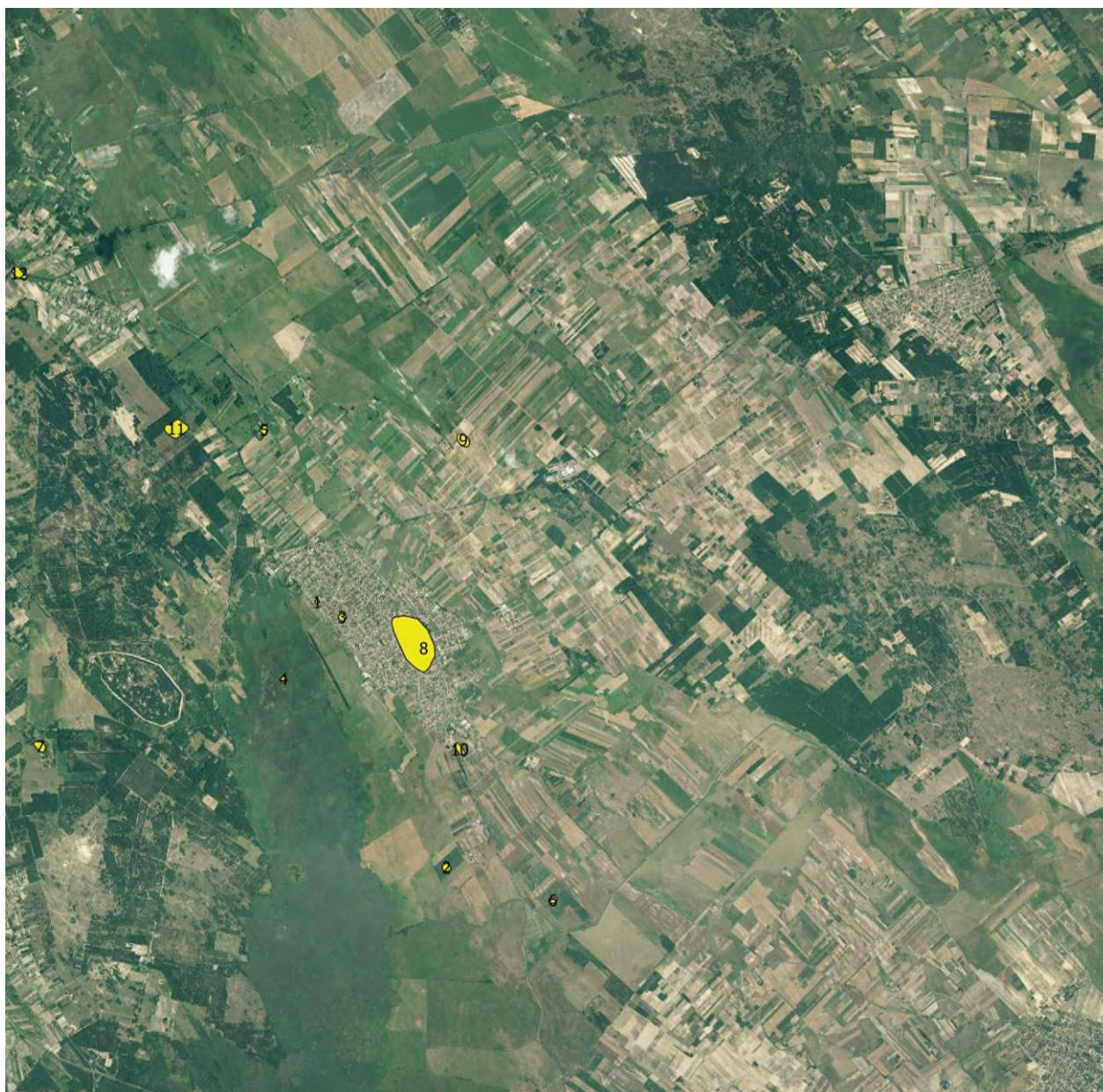
		554, 460, 72, 1005, 1006, 1007, 1008, 6/1, 1942, 1968, 1971, 1941, 1970, 1979/2, 1937/2, 1969, 1972, 1901, 1979/1, 1978, 1977, 1903, 1904, 1908, 1976/1, 949, 947, 948, 31/1, 971/2, 16, 18, 17, 33, 545, 533, 535, 516/1, 454, 536, 549, 551, 456, 138, 1965, 1966, 1945, 1967, 2010, 2007, 1980, 2009, 2008, 1982, 1985, 1983, 1984, 1946, 1004, 1000, 998, 58, 140, 142, 75, 71, 77, 63, 69, 65, 126, 66, 130, 129, 123, 121, 572, 573, 466, 469, 24, 55/1, 26, 56, 464/3, 565, 471/1, 471/2, 23, 28, 52, 99, 51, 970, 30, 101, 102, 20, 49, 1957, 13, 14, 12, 1956, 11, 10, 1960, 9, 1961, 1999, 7, 1092/1, 1092/2, 972, 988, 987, 989, 990, 991, 992, 982, 979, 976, 975, 967, 956, 952, 981, 980, 995, 985, 973, 984, 968, 966, 951, 8, 134/1, 135, 82, 83, 86, 90, 89, 87, 88/2, 92, 88/3, 91, 96, 95, 94/1, 117, 111, 1949, 1947, 464/7, 464/12, 464/6, 473/2, 532, 684, 559, 64, 542, 62, 969, 936, 944, 567, 941, 959, 957, 939, 938, 570, 940, 942, 103, 2015/1, 994/2, 2, 2006, 560/2, 575, 462, 61, 463, 54, 100, 1911, 1914, 1894, 1936, 1924, 1922, 1923, 1909, 472, 468, 473/1, 543, 556, 562, 561, 555, 76, 141/2, 137, 141/1, 538, 534, 537, 544, 548, 136/2, 550, 552, 457, 459, 568, 958, 139, 937, 569, 574, 560/1, 560/3, 558, 557, 2015/2, 114, 1899, 1898, 1915, 1900, 1916, 1940, 1895, 1891, 1910, 1935, 1934, 1975, 1906, 1929, 1928, 2014/2, 2013, 993, 996, 1/2, 1952, 1948, 3, 1990, 1989, 1964, 1988, 1973, 1976/4, 1892, 1933, 1925, 1930, 1932, 1931, 1926, 1918, 1937/1, 1974, 1976/2, 1927, 1893, 1912, 1905, 1897, 1896, 1939, 1913, 1917, 1938, 6/2, 1981, 1944, 1943, 1001, 1003, 1092/4, 1976/3, 2012, 113, 128/3, 119, 118, 120, 127, 94/2, 93, 81, 68, 85, 88/4, 84, 44, 961, 983, 962, 964, 1950, 1953/1, 1951, 2002, 19, 2004, 2005, 1953/2, 1987, 1995, 1958, 1991/1, 1962, 1955, 35, 34, 1/1, 4/1, 971/1, 1092/3, 963, 1954, 45, 98, 57, 67, 97, 79, 50, 22, 21, 464/5, 540, 541, 465,
--	--	---

			461, 55/2, 27, 29, 59, 60, 53, 25, 464/4, 467, 563, 458, 455, 73, 539, 74, 960, 943, 566, 571, 2011, 1986, 41, 116, 115	
9	28038	Izsák -Kettős-halom	Temető általában, szarmata	0334/40, 0334/37, 0334/38, 0334/39, 0334/36, 0334/35
10	86869	Izsák -Temető Délkelet	Telepnyom (felszíni), szarmata,	295/12, 295/17, 295/16, 295/15, 09/9, 09/8, 09/10, 09/11, 295/18
11	97859	Izsák-Varnyas	szarmata telepnyom	0374/15
12	89491	Izsák-(Fülöpszállás) - Hármaspuszta	Telepnyom őskor Telepnyom szarmata	0209, 0194, 0208, 0209/4, 0209/3, 0192, 0209/1, 0209/2, 0209/5, 0367/3

ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY RÉGÉSZETI MUNKARÉSZA
2. MELLÉKLET
RÉGÉSZETI LELŐHELYEK IZSÁK BEL- ÉS KÜLTERÜLETÉN
TÉRKÉPDOKUMENTÁCIÓ

Ismert régészeti lelőhelyek Izsák közigazgatási területén - EOV térképlapon;

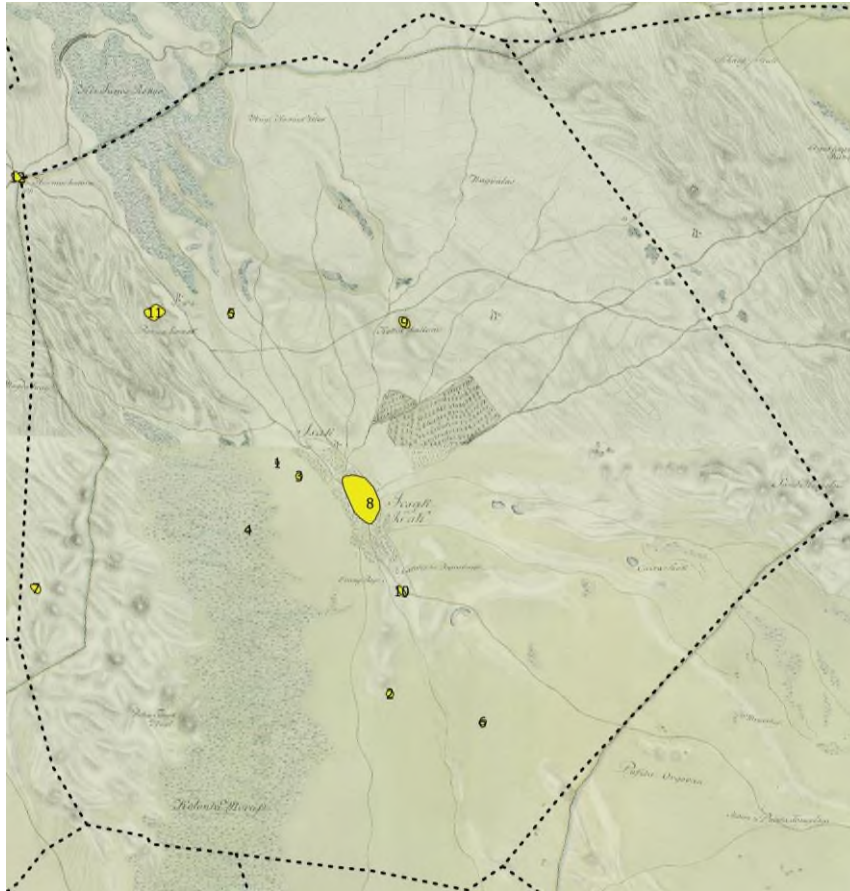

Ismert régészeti lelőhelyek Izsák közigazgatási területén -2009. évi orthofotón

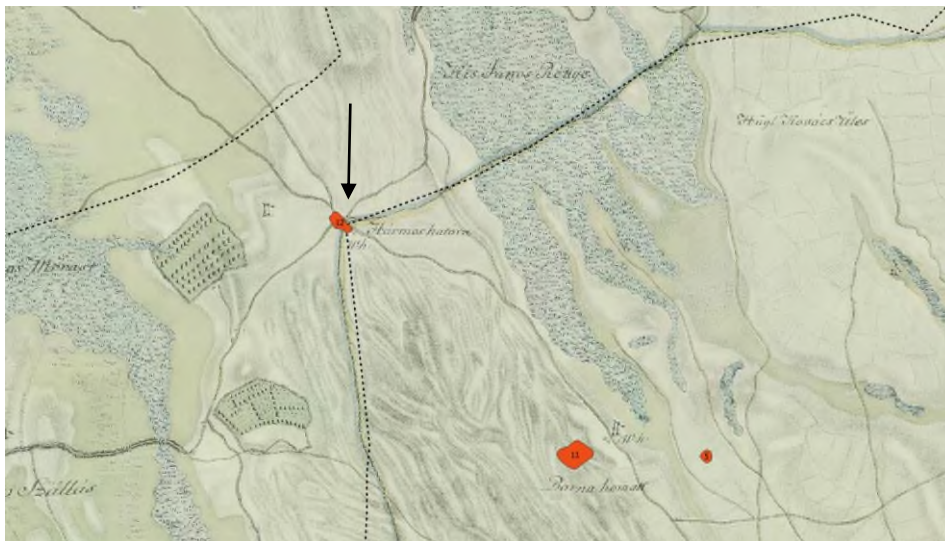
ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY RÉGÉSZETI MUNKARÉSZ

3. MELLÉKLET

RÉGÉSZETI ÉRDEKŰ TERÜLETEK IZSÁK BEL- ÉS KÜLTERÜLETÉN - ARCHÍV TÉRKÉPEK

Izsák város ismert régészeti lelőhelyei az I. katonai térképezés térképlapjára vetítve

A Szabadszállásról, Fülöpszállásról, Kecskemétről és Kiskőrösről befutó középkori eredetű utak találkozásánál fekvő Háromshatár csárda jelölése az I. katonai térképezéskor (őskori telepnyom, központi az. 89491)

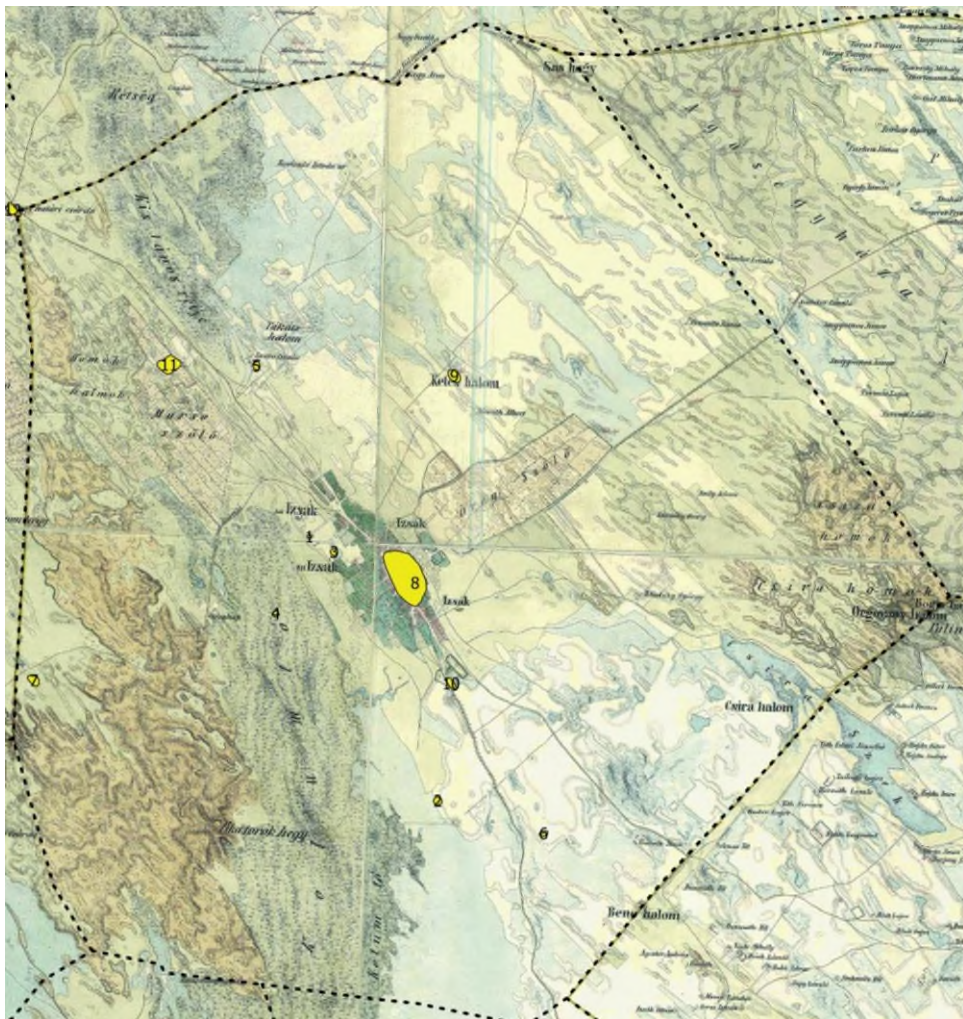
Részlet „Ketskemét és K. Körös között fekvő puszták, melyeket különböző esztendőkben rész szerént felmért, és másolt, 1831-dik esztendőben egygyüvé rajzolta Kuny Istvány” térképről, Izsák határhalmainak jelölésével. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára • S_70_-_No._14.

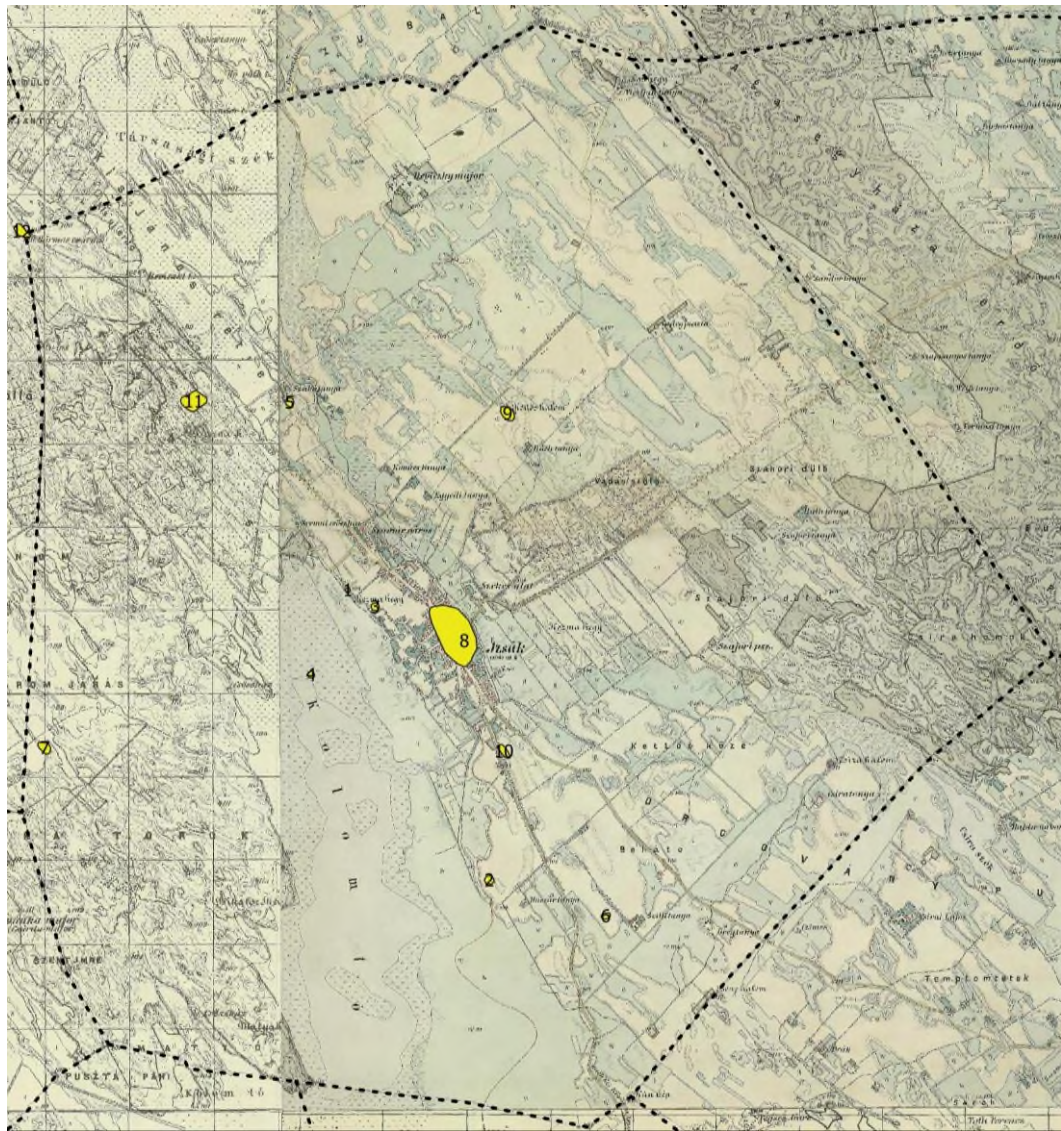
Izsák belterületének kivágata az előbbi térképről – két templom és a településtől délre fekvő temetők jelölésével, jól látszik, hogy keleti irányból a szőlőket megkerülve a vizenyős területen két töltésen vezetett át az út

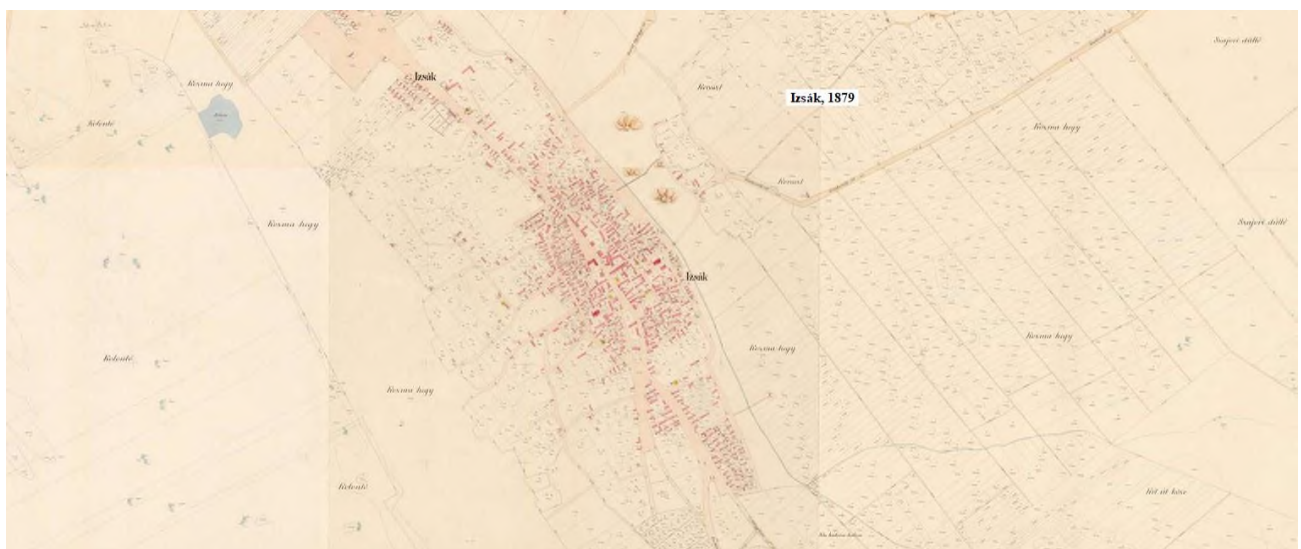
1788. évi Fülöpszállásról Izák, Vadkert, Kiskörös, Akasztó felé vezető kereskedelmi és katonai utak térképe Div. XIII. - No. 136. Pest megyében szerző: Bedekovich Laurent Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

Ismert régészeti lelőhelyek és régészeti érdekű területek Izák közigazgatási területén a II. katonai felmérés térképlapján

Ismert régészeti lelőhelyek és régészeti érdekű területek Izsák közigazgatási területén a III. katonai felmérés térképlapján

Izsák belterülete az 1879. évi kataszteri felmérés térképén